

MARIA ȘLEAHTIȚCHI
 Institutul de Filologie al AȘM

ALȚI DRUMEȚI PE-ACELAȘI DRUM

ABSTRACT

Dumitru Crudu's third novel *Un american la Chisinau* (An American in Chisinau), published in 2013 by *Casa de pariuri literare* publishing house (Bucharest), is proof of the evolution of the novelist's narrative art. This article focuses on the novelistic construction, on the referential support of the intertext that the author uses as well as on their aesthetic effects. It also analyzes the nature and behavior of the characters, the relationship with zero level texts and their impact on the representation of the world in the novel *An American in Chisinau*.

Keywords: novel, novelistic construction, character, intertext, referential text, narration, representation

Un american la Chișinău [3] este cel de-al treilea roman semnat de scriitorul Dumitru Crudu. Afirmat ca poet și dramaturg, semnând patru volume de poezie – *Falsul Dimitrie* (1994); *E închis, vă rugăm nu insistați* (1994); *Șase cânturi pentru cei care vor să închirieze apartamente* (1996); *Eșarfe în cer* (2012) – și patru volume de teatru – *Crima sângeroasă din stațiunea violetelor* (2001); *Salvați Bostonul* (2001); *Duelul și alte texte* (2004); *Steaua fără ... Mihail Sebastian* (2006), el și-a revindecat numele de romancier prin publicarea romanelor *Măcel în Georgia* (2008) și *Oameni din Chișinău* (2012).

Cultivând un limbaj original, înșolit și dezinhibat, Dumitru Crudu reprezintă un nou val al postmodernismului românesc (supranumit „facturist”), care părea inițial că își propune să se radicalizeze anume pentru a mina paradigma estetică a celorlalte valuri (șazecismul sporadic și opozant față de estetica realismului socialist și optzecismul pledoariilor textualiste, asumate atât teoretic, cât și practic). Coborâți adesea în derizoriul existenței cotidiene, reanimând în termeni mai radicalizați și mai avangardiști estetica urâtului, prin violențele de limbaj, prin fracturarea brutală a clișeele poetice, ei impun o ant-poetică față de limbajul calofilic (uneori), temperat, livresc și estetizat al generației optzeciste. Părea că acești scriitori vor impune un nou curent, probabil asta și-au dorit, dar, trecând aproape 20 de ani de la debutul lor, se poate constata că estetica lor cadrează în linii mari cu postmodernismul, chiar dacă discursul este radicalizat, mai cu seamă în primii zece ani.

Romanul lui Dumitru Crudu *Un american la Chișinău* își localizează generația din care face parte în miezul literaturii actuale. Fiind la a treia producție românească, auto-

rul „face bilanțul” experienței de viață a tinerilor basarabeni ai anilor ,90. Primit bine de critica literară, *Un american la Chișinău* a fost definit drept „roman picaresc”[1], în care americanul reprezintă „pretextul care trasează contextul”[4], cu o „narațiune care te prinde”, cu o „poveste care se adună” [2], precum afirmă criticul Mircea V. Ciobanu, care îi apreciază munca, fără a-l menaja gratuit pe autor și fără a-l cruța condescendent.

Un Don Quijote basarabean și un Sanchio Pacea american. Romanul povestește istoria unui fost student basarabean Anton Șleahțișchi, care își făcuse studiile, în primul val al „migrației educaționale” basarabene, la facultatea de litere a universității brașovene, se stabilise acolo, fiind angajat al unui ziar local. Anton este, prin urmare, ziarist și poet, autor a câtorva volume de poezie. Se înfățișează cititorului ca poet apreciat și ziarist cu pană. Mediul uman în care se mișcă el este populat de oameni ai scrisului, studenți, ziariști, universitari, într-un cuvânt – mediu intelectual, care conviețuiește în vecinătatea apropiată a cârciumarilor, taximetriștilor, oamenilor politici etc. Metisajul acestui mediu nu trebuie ignorat, or tocmai amestecul dintre basarabeni și românii sadea colorează atmosfera romanului. Echilibrul și tipicitatea acestui peisaj este bulversată (ca element iminent al intrigii romanești) de apariția unui american, Martin. El va secunda linia de subiect a lui Anton, care în final va trebui să-l călăuzească spre Chișinău. În prima parte a romanului, una segmentată convențional, Martin îl însoțește pe Anton – iminență grotescă – în contorsionata inițiere erotică a acestuia, apărând în ipostază de dublet sau coechipier de ștafetă. În cea de-a doua parte, deja Anton îl călăuzește pe Martin în drumul lui spre Chișinău. Tandemul este angajat într-un spectacol parodic după celebrii Don Quijote și Sanchio Pacea . Conceptualizată sau spontană, replica la „romanul romanelor” capătă conotații naratologice magistrale.

Preistoria romanului este povestită de autor în Prefață, din care aflăm că *Un american la Chișinău* a avut o primă variantă, pierdută, întâmplare care l-a determinat să-și rescrie romanul. În textul-prefață, Dumitru Crudu se desolidarizează de semnificația gestului postmodernist al personajului borgesian Pierre Menard, care rescrisese romanul lui Cervantes. Dar, cu cât autorul respinge această idee de similaritate, cu atât înaintează ea în mintea cititorului postmodern. Prin urmare, „efectul Menard” se insinuează în structura narativă, de unde nu va mai putea fi înlăturat. Oricum am da, rescrierea - cea aievea și cea arhetipală - fac parte din conceptul acestui roman, chiar dacă autorul ar fi vrut să nu fie citit astfel. Efectul pe care a scontat Dumitru Crudu în strategia sa narativă declarată se răstoarnă în antiefect: personajele, altele și aceleași, drumețesc, altfel și tot așa, pe același drum. Pe cel al lui Miguel de Cervantes, poate și pe cel al lui Jack Kerouac, poate și pe acel al tipicelor trasee inițiatice, cert este că *drumul* rămâne arhetipal același principiu coordonator, magistral al construcției unei narațiuni. Drumeția permite personajelor să se manifeste în deplinătatea naturii lor, iar drumul pune la dispoziția autorului o serie de mijloace, accesibile și verificate, de reprezentare a lumii. Nu este de mirare că acțiunea romanului se desfășoară între Brașov, Craiova, Pitești, București, Chișinău, Flutura... Traseul pe care îl parcurge personajul are câteva ramificări esențiale. O inițiere în planul relațiilor umane, o alta – în complexa relație a indivizilor din interiorul românității și o a treia – inițierea erotică. Cu excepția celei erotice – liniare și deschise -, primele două pun personajul pe o traiectorie circulară. Așa dar, personajul parcurge câteva cercuri

concentrice, proiectate într-o nebuloasă a relațiilor individului cu lumea. Traiectoria de mișcare a lui Anton alcătuiește o mică hartă geografică și toponimică: Brașov – Craiova – Brașov – Pitești – Brașov – Todirești – Iași – Chișinău – Flutura – Ungheni – Brașov.

Autor, narator, personaje, figuranți. În centrul poveștii se fală Anton Șleahțișchi, secundat de Martin, dar ceea ce face romanul incitant pentru cititor, mai ales cel tânăr, ține de imaginea, colorată în tonuri păstoase, a femeii. Dumitru Crudu creează chipul unei Dulcinei decăzute, de care se interesează îndeaproape el însuși. Se pare că personajul central îl poartă pe urmele sale prin hățișurile romanului nu doar pe americanul Martin, spre a-i arăta viața cea adevărată a spațiului românesc și basarabean, dar și pe autor. Acesta, la rândul-i, ar purta haina și armele unei călăuze, rostindu-și mereu cu uimire și încântare „Sanchio Pacea sunt chiar eu!” Prin urmare, Anton este investit cu hegemonie narativă și de la un moment al textului el conduce balul. Omnipotența și omniprezența lui sunt „consolidate” de cascada experiențelor erotice, cărora se expune avid. Cele trei femei prin care se descoperă pe sine sunt mai degrabă niște avatare ale femeii ca factor gnostic pentru bărbat. Cum era de așteptat, femeia ideală este himera ce îi scapă mereu, realitatea îi dezamăgește așteptările lui Anton, iar șirul de iubite îl îndepărtează tot mai mult de ființa din visurile și percepțiile sale. Carnale, perfide, infidele, pragmatice, absurde – galeria feminină a lui Anton adună niște biete simulacre ale modelului...

Romanul unei generații. Captivant, accesibil, la prima vedere, și ușor de citit, *Un american la Chișinău* abordează o realitate pe care scriitorii de pe ambele maluri ale Prutului au evitat-o: fie că lucrurile nu se așezaseră încă, fie că, chiar dacă semnele acestei realități conturau un tablou distinct, nu pica bine să scrii o carte despre experiența dramatică a unei generații de tineri basarabeni plecați la studii în România. Dumitru Crudu pune în pagină frustrările „părților”: basarabeni timorați de temerile și angoasele lor, iar confrății „actualizând” prejudecățile de altă dată. Astfel, Anton, poet debutat de Călin Vlasie la editura Paralela 45, student, dar și ziarist la ziarul brașovean „Monitorul de Brașov”, poartă stigmatul de „kaghebit” – poreclă generică dată basarabenilor... Un altul care i se pune în vedere mereu este accentul. Anton are accent moldovenesc. De cum intră în transportul public este întrebat neîntârziat „Tu nu cumva ești din Republica Moldova?”. Basarabeni s-au văzut nevoiți să fie șmecheri și inventivi. Anton își fabrică o identitate de împrumut – secuiesc – pentru a scăpa de dezaprobările, șicanele și sâcâiala românului statistic. În plus, scârba de a fi „moldovean” nu-i lăsa nici un răgaz: „Anton se sinchisea de identitatea sa moldoveană, așa cum te-ai rușina de o haină uzată. Rădăcinile sale moldovenești îl incomodau și îl deranjau și, de aia, se dădea peste tot drept secu. Oricui îl întreba de unde e îi punea bărbi că e dintr-un oraș secuiesc. Or, și secuii vorbeau cu accent, dar de secuii români nu se prea legau. De aceea, Anton prefera să se dea drept secu decât să le spună că e de dincolo de Prut, fiindcă atunci lumea și-ar fi proiectat asupra lui scârba față de moldoveni și el, automat, ar fi trebuit să devină un țap ispășitor al tuturor moldovenilor de peste Prut”.

Romanul reprezintă lumea prin complexa grilă a alterității identitare: eu-celălalt-ceilalți vs ceilalți/celălalt/eu. Basarabia ca și România este privită din câteva perspective, care se rotesc neconținut ca într-un caleidoscop. Brașoveanul Cătălin Bod o vede, bunăoară, astfel: „Moldova e o țară forte periculoasă, unde oamenii sunt jefuiți și împușcați pe

stradă, și nu aş vrea să risc. E țara traficantilor de ființe umane și a vânzătorilor de rinichi. E țara rachetelor...” Asta nu-i încurcă deloc să declare că „este îndrăgostit” de Chișinău.

„Vlad de la piață”: tipologia basarabeanului descurcăreț. Din mulțimea de figuranți care alcătuiesc fundalul romanului, se desprinde imaginea memorabilă a lui Vlad. Vlad-Vovcic, „negustor de mașini furate din Germania”. Spiritul machiavelic și cameleonismul intrinsec al acestui soi de basarabeni capătă dimensiuni grotești prin comportamentul acestui personaj. La Brașov vorbind o română impecabilă, pornit spre Chișinău, Vlad deja din mersul trenului saltă într-o metamorfoză tipică generației anilor '90. Din Vlad devine imediat Vovcic. Își schimbă în primul rând limbajul. Nu că ar vorbi în grai neoș moldovenesc, el vorbește o păsărească, un amestec de grai moldovenesc și rusisme, parțial naturalizate de legitățile lexicului românesc. E firesc deci să nu mai răspundă la numele Vlad. Subit devine Vovcic („Menea Vovcic zavut, moi drug, și nu Vlad. (...) Poati cî la Brașov și eram Vlad, dar nu ș-aici!”). Autorul reușește să creeze o tipologie umană cu minimum de recuzită naratorială. Impresionantă este scena din vagonul restaurant, din care, după o bătaie bună, Anton deduce că „Vlad e un hoț cu acte în regulă și că, probabil, poliția e pe urmele sale și de aia fuge la Chișinău și nu că și-ar fi vândut mașina, deși probabil că și-a vândut și mașina. Și așa, în timp ce după-amiezile bătea pragurile organizațiilor patriotice pentru a le se plânge cum mai sunt oprimați românii basarabeni de către ruși.”

Obediența cea de toate zilele a esticului. Martin devine un bun prilej pentru autor de a pune în evidență obediența unui popor estic, care jumătate de secol i-a așteptat pe americani să-l elibereze de comuniști. Obediența față de americani nu poate fi depășită și nu va fi depășită încă mult timp de-acu înainte. Interesul exacerbat al femeilor pentru Martin este argumentul indubitabil al lingușelii cvasitotale. Emotive, sentimentale, instinctuale, în cele din urmă – ele nu mai așteaptă să fie cucerite. I se dau, nu fără luptă pentru întâietate. Nu vom găsi un personaj în roman care nu s-ar gudura în fața lui Martin, iar gestul vorbește de la sine.

Chișinău: împreunarea estului cu vestul. Dacă spațiul românesc este văzut cu ochiul critic al naratorului și al lui Anton, Chișinăul și Basarabia sunt privite, dar neînțelese, prin optica suprarealismului și absurdului situațiilor. Anton și Martin află Chișinăul în plină campanie electorală, iar cel mai patriot este Iurie Roșca, pe care Anton îl susține „cu ambele mâini”... Chișinăul trăiește în plin teatru al absurdului. Suspiciunea, turnătoriile, urmărirea sunt în voia lor: „În preajma Casei Presei, observă Anton, toată lumea se holba la toată lumea”. Obsesia basarabeanului în acea perioadă era corectitudinea limbii. Confrații veniți de peste Prut îi taxau imediat pentru orice greșală, indiferent de unde s-ar afla. Liviu Druguș, bunăoară, angajat la Moldova Suverană, stabilește cu de la sine putere cine are și cine nu are dreptul să se numească român. „Nu există patriot în Chișinău care să nu fie agramat”, zice el, de aceea e bine ca aceștia să se mulțumească cu numele de moldoveni. „Care unire, bă? Să mă unesc cu un semidoct?”, se întreabă arogant ziaristul. Obsesia unității este atât de mare încât și cea mai mică deviere de accent sau intonație constituie argument pentru impunerea diferenței. A unei diferențe percepute de lumea personajelor lui Dumitru Crudu ca fiind umilitoare.

Romanul unei istorii fără sfârșit. Naratorul din romanul *Un american la Chișinău* își întrerupe brusc firul istoriei prin crearea unui suspans fără soluție: dispare Martin. Nu e de găsit nicăieri. Se poate că l-a răpit Vlad-Vovcic, fiindcă pusese ochiul pe el încă de la Brașov. Anton, care prin rolul său de călăuză se face responsabil de soarta lui Martin, trebuie să se întoarcă în România, de unde presupunem că va fi nevoit să revină pentru a-l găsi. Dumitru Crudu tranșează istoria cu un satâr, lăsând subiectul într-o deschidere maximă să-i curgă către imaginația cititorului toată limfa narativă... Și asta din chiar punctul cel mai de vârf. Ne putem aștepta, prin urmare, ca autorul să aplice alifiile necesare și să purceadă la scrierea unui alt roman, care va relua probabil istoria „nedezlegată” a celor doi condrumeți... Un nou roman, la nivel nou al scriiturii.

Referințe și note bibliografice:

1. Cernat Paul, *Picaresc pe axa Brașov-Chișinău* // România literară, nr. 30, 2013; http://www.romlit.ro/picaresc_pe_axa_braov-chiinu
2. Ciobanu Mircea V., *Falsul american al lui Dumitru Crudu*, <http://www.jc.md/ruperea-randurilor-falsul-american-al-lui-dumitru-crudu/>
3. Crudu Dumitru, *Un american la Chișinău*, București: Casa de pariuri literare, 2013, 317 p.
4. Stănilă Moni, *Un american la Chișinău*, http://tiuk.reea.net/index.php?option=com_content&view=article&id=2693